

OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA STRATEGIK QARORLAR QABUL QILISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Tashbayev Asliddin Kumakovich,
O'rinboyeva Farangiz Jaloliddin qizi
O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali
asliddintashbayev@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash borasida strategik qarorlar qilish va qaror qabul qilish jarayonlarida ochiqlik va shaffoflikni ta'minlashning o'ziga xos yondashuvlari va bu borada amalga oshirilayotgan amaliy ishlarning natijadorligi keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: Strategiya, Oliy ta'lim, strategik rejalashtirish, M.V.Karkavin, I.Ansoff, rejalashtirish, konsepsiya, menejment, jamoatchilik kengashi, Ochiqlik, Zamonaviy ta'lim, raqobatbardoshlik.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 29 dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasida "Oliy ta'limning qamrovi va sifatini oshirishga alohida e'tibor qaratish", "Barcha davlat organlarida qaror qabul qilish jarayonlari, ochiq va faqat ochiq bo'lishini ta'minlash" kabi vazifalar belgilangan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2018 yil 5 iyundagi PQ-3775-son Qarori va uning ilovasi bilan tasdiqlangan Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha "Yo'l xaritasi"ga muvofiq, Jamoatchilik kengashining (keyingi o'rinlarda Kengash deb yuritiladi) maqsad va vazifalari, huquq va majburiyatlari hamda uning faoliyatini tashkil etish tartibini belgilaydi.

Bugungi kun talabidan kelib chiqib oliy ta'lim muassasalarida har tomonlama sifat va raqobatbardoshlikka erishish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Oliy ta'lim tizimida budjetdan tashqari mablag'larga qaram bo'lib qolishi, ayniqsa moliyaviy mustaqillik berilgan oliy ta'lim muassasalarida bu jarayon yanada yorqinlashmoqda. Shundan kelib chiqib o'z-o'zini moliyalash mexanizmining yangi usullarini qo'llashga majbur bo'lishi zamonaviy oliy ta'limda ro'y berishi mumkin bo'lgan oddiy haqiqatga aylangan.

Shu boisdan oliy ta'lim muassalari zamon talabi darajada faoliyat yuritishlari uchun strategik boshqaruvni o'zlariga kasb qilib olishlari talab etiladi.

Strategiya – bu maqsadni aniq belgilab, vositalar va usullarni bilib, ular o'rtasidagi mustahkam munosabatni yo'lga qo'yimoq demakdir.

Strategik rejalashtirish bu-kelajak haqidagi tasavvurni yaratish va mazkur kutilgan taxmin borasida boshqaruv.

Bu qisqa muddatli qarorlarni uzoq muddatli maqsadlar bilan muvofiqlashtirish bo'yicha samarali jarayon bo'lib, strategik rejalashtirish hujjatlari uchta darajada ishlab chiqiladi.

Bular;

Birinchidan - qisqa muddatli strategik hujjatlar bunda rejalar bir yildan ikki yilgacha bo'lgan muddatda tuziladi.

Ikkinchidan - o'rta muddatli strategik hujjatlar bunda rejalar uch yildan besh yilgacha bo'lgan muddatda tuziladi.

Uchinchidan - uzoq muddatli strategik hujjatlar bunda rejalar besh yil va undan ortiq bo'lgan muddatda tuziladi.

Shunga muvofiq Oliy ta'lim muassasalarining bosh maqsadi — kam mablag' sarflab, yuqori natijalarga erishishdan iborat. Strategik rejalashtirish sifati ham ana shu bosh maqsadning qanchalik to'g'ri tanlanganligi va qabul qilinganligiga bog'liq.

Shundan kelib chiqib, Oliy ta'lim muassasalari faoliyatining ochiqqligini ta'minlash, fuqarolik jamiyati institutlari bilan aloqalarini mustahkamlash, jamoatchilikka axborot taqdim etishning tezkor va zamonaviy shakllarini joriy etilishi, malaka oshirish, ilmiy tadqiqot ishlarini tayyorlash va amaliyotga tatbiq etish, nazorat-monitoring, xodimlarni ishga qabul qilish va lavozimga tayinlash, oliy ta'lim muassasalari faoliyatini o'rganish va tizimdagi boshqa jarayonlarda shaffoflikni ta'minlanishi, professor-o'qituvchilarning o'quv yuklamalarini optimallashtirish, kasbiy faoliyatga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish asosida oliy ta'lim tizimi xodimlarining mehnat unumdorligini oshirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Bugungi kunga kelib ko'plab sohalarda qo'llanilayotgan rejalashtirish va boshqaruv apparatining katta qismi 19-asrda yaratilgandir. Biroq, rejalashtirish va unga mos holda boshqaruv sohasining kengaya borishi, direktiv rejali topshiriqlarga muqobil variantlarning mavjud emasligi, shu jumladan, mos holdagi axborot va metodik asoslarning mavjud emasligi shunga olib keldiki, uzoq muddatli rejalashtirish g'oyalari XX asrning 80-yillari boshlariga kelib amaliyotda namoyon bo'lganidek, iqtisodiyotda va ishlab chiqarishda yangi trendlarning shiddat bilan kirib kelishi natijasida yaroqsiz holga kelib qoldi. Bunda uzoq muddatli rejalashtirish o'rniga strategik rejalashtirish kirib kelib, u bora-bora strategik menejment konsepsiyasiga aylandi. Rejalashtirish apparatining rivojlanishi va o'sa borishi, shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalarining paydo bo'lishi bilan birga har bir menejer strategik rejalashtirish maqsadlarida ma'lumotlarni tahlil qilishning juda murakkab bo'lgan matematik apparatidan foydalana bilish imkoniyatiga ega bo'ldi va bu apparatni bilish-tushunish uning uchun juda katta ahamiyatga ega bo'lib qoldi.

XX asrning ikkinchi yarmida "strategiya" va "strategik rejalashtirish" atamalari boshqaruv nazariyasida, jumladan, oliy ta'lim muassasalari faoliyatini boshqarish jarayonlarida ham katta ahamiyatga ega bo'la bordi. Buning sababi bo'lib shunday boshqaruv texnologiyalarining yaratilishi sanaladiki, bunga ko'ra ular hozirgi zamon bozorlari, shuningdek, oliy ta'lim xizmatlari bozoridagi dinamik shart-sharoitlarda ham faoliyatni tashkil etishni rejalashtirish jarayonlarini amalga oshirish uchun katta imkoniyatlarni taqdim eta olar edi. Bizning fikrimizcha, oliy ta'lim muassasalari faoliyatida strategik rejalashtirishning tutgan o'rne, mazmun-mohiyatini to'la anglab

olish uchun yuqorida ko'rsatib o'tilgan atamalarning ilmiy sharhini keltirib o'tish lozim bo'ladi.

Rossiyalik taniqli tadqiqotchi-olim M.V.Karkavin talqiniga ko'ra, "strategik rejalashtirish – bu maqsadlarga erishish uchun mo'ljallangan o'ziga xos strategiyalarning ishlab chiqilishiga olib boradigan va rahbariyat tomonidan qabul qilinadigan qarorlar, harakatlar to'plamidir". Strategik rejalashtirishning asosiy tamoyili "kelajakdan – hozirga" tarzida namoyon bo'ladi. Bunda yuzaga kelgan mavjud tendensiyalarni o'zgartirishga qodir bo'lgan favqulodda holatlar, imkoniyatlar, xavf-xatarlar, tendensiyalar belgilab olinadigan tashkilot istiqbollarini tahlil qilish alohida ahamiyatga ega bo'ladi.

Menejmentning mumtoz nazariyalaridan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, strategik rejalashtirish – bu o'zaro bog'langan va biri ikkinchisidan mantiqiy tarzda kelib chiqadigan boshqaruv jarayonlarining jamlanmasidir. Strategik rejalashtirish uchun shuningdek, nomuvofiqliklarni belgilab olish maqsadlarida oldingi bosqichlarni baholash va nazorat qilish bosqichi ko'rinishida qaytar aloqaning albatta mavjudligini ham ko'rsatib o'tish zarur bo'ladi. Shunga ko'ra, I.Ansoff ta'kidlab o'tganidek, tashkilotning muvaffaqiyati to'g'ridan-to'g'ri holatga ko'ra shartlangan to'g'ri tanlovga va tashkilotning hozirgi hamda kelgusidagi faoliyat yuritishining o'zgartirilishini hisobga oluvchi metodlarni qo'llashga bog'liq bo'ladi. Optimal natijalarga erishish uchun tashkilot rejalashtirish turlaridan va atrof-muhitning o'zgarishlariga mos holda rejalarni amalga oshirish dastaklaridan foydalana bilishi zarurdir.

Yuqoridagilarga qo'shimcha qilib shuni ham alohida ta'kidlab o'tishni istar edikki, oliy ta'lim muassasalarida strategik qarorlar qabul qilish jarayonida ta'kidlab o'tilgan metodlarning samarali holda qo'llanilishi ko'p jihatdan oliy ta'lim muassasalarida strategik qarorlar qabul qilishning huquqiy-me'yoriy asoslari yaratilishiga ham bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasi sharoitlarida olib qaraydigan bo'lsak, mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalarining so'nggi bir necha yil davomida oliy ta'lim tizimini isloh qilish borasida qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar mana shunday asos bo'lib xizmat qila oladi.

Hozirgi vaqtga kelib ijtimoiy-iqtisodiy hayotda ro'y berayotgan ko'plab o'zgarishlar barcha sohalaridagi kabi oliy ta'lim muassasalari faoliyatiga ham kuchli ta'sir o'tkazmoqda. Buning ustiga 2019 yil oxirlaridan boshlangan koronavirus pandemiyasi ham biznes va ijtimoiy sohaning barcha sub'ektlari singari oliy ta'lim muassasalari oldiga ham yangidan-yangi talablarni qo'ydi. Bular qatorida ta'lim berish va ilmiy-tadqiqot ishlarini yangicha sifat darajasiga ko'tarish, oliy ta'lim muassasalarini rivojlantirish uchun uning uzoq istiqboldagi maqsad va vaziflariga qartailadigan strategik qarorlarni qabul qilish, ularning o'z vaqtida va samarali amalga oshirilishini ta'minlash kabilarni ko'rsatib o'tish mumkindir.

Mavzu doirasida ko'rib chiqildiki, uzoq muddatli rejalashtirish o'rniga strategik rejalashtirish kirib kelib, u bora-bora strategik menejment konsepsiyasiga aylandi va har bir xo'jalik sub'ekting, shu jumladan oliy ta'lim muassasalarining ham strategik qarorlarni qabul qilish jarayonida keng qo'llaniladigan usullardan biri bo'lib namoyon bo'lmoqda.

Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalari faoliyatini boshqarishda, jumladan, ularning strategik qarorlarni qabul qilish jarayonidagi faoliyati samaradorligini ta'minlashda hozirgi davrgacha shakllangan milliy oliy ta'lim tizimi tajribalarini mazkur yo'nalishdagi ilg'or chet el tajribalari bilan uyg'unashtirgan holda qo'llash jarayonida mazkur takliflarni o'rta tashlashni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

1. OTM larda strategik qaror qabul qilishda rejalashtirishning turli xil metodlaridan o'z o'rnida foydalanishga e'tibor berish – chunki bugungi tez o'zgaruvchan shart-sharoitlarda OTM lar faoliyati samaradorligini ta'minlaydigan yagona universal metodni o'zi mavjud emas, aksincha, bir nechta metodlardan foydalanishga to'g'ri keladi;

2. OTM faoliyatida strategik qarorlarni qabul qilishda turli xil metodlardan foydalanish davomida oliy ta'lim muassasasi duch kelishi ehtimoli mavjud bo'lgan tavakkallar doirasi aniqlab olish zarur bo'ladi;

Oliy ta'lim muassasalarida strategik qarorlarni qabul qiluvchi shaxslarning alohida ijtimoiy guruh sifatida o'zlarini anglab yetishlari, ya'ni, ular o'zlarini jamiyat, davlat va OTM ning har tomonlama ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun ma'sul bo'lgan rahbar kadrlar sifatida shakllanishiga intilish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentyabrda qabul qilingan «Ta'lim to'g'risida»gi O'RQ-637-sonli Qonuni.

2. O'zbekiston Respublikasi prezidentining «O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi PF-5847-son farmoni 08.10.2019 y.

3. Agranovich M.L. Indikatorы dostijeniya seley ustoychivogo razvitiya v sfere obrazovaniya i natsionalnaya obrazovatel'naya politika. J.: Voprosы obrazovaniya. № 4. 2017 g., S.242-264. 1814-9545eISSN: 2412-4354.

4. Bekmurodov M. O'zbekistonda jamoatchilik fikri. –T.: Fan, 1999. 22. Berneys E. L. The Later Years. Public Relations Insights 1956-1986.- Rhinebeck: Free Press, 1986.

5. Qahhorov Otabek Siddiqovich, Ta'lim muassasalari boshqaruvining samaradorligini baholashdagi yondashuvlar va usullar // «Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar» ilmiy elektron jurnali. № 1, yanvar-fevral, 2017 yil.

6. Qurbonov Sh., Seytxalilov E. Ta'lim tizimini boshqarish. -T.: «Turon-Iqbol»: 2006. – 592 b.

7. Xolov A.X. Boshqaruv qarorlari samaradorligini baholashning zamonaviy usullari va rahbar mas'uliyati. Monografiya. –T.: «Tafakkur-qanoti» nashriyoti, 2017. -224 bet.

8. Bazarboevich R. K., Kumakovich T. A. Toponym and Ethnonyms of the Emirate of Bukhara in the Late Xix and Early Xx Centuries //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 5. – C. 136-142.

9. Xolov A.X. Davlat hokimiyati va boshqaruvini demokratlashtirishning Oliy ta'lim tizimida strategik qarorlar qabul qilish va jamoatchilik nazorati 86 nazariy-

metodologik masalalari 2-jild. O'quv qo'llanma (hammuallif). –T.: «Spectrum media group» nashriyoti, 2015. – 224 bet.

10. Kumakovich T.A. et al. “RAQAMLI UNIVERSITET” TARAQQIYOT OMILI SIFATIDA //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 196-199.

11. Насиров Б. XX АСРНИНГ 30-80 ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА УМУМИЙ ОВҚАТЛАНИШ ТИЗИМИ ТАРИХИДАН //ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ. – 2022. – Т. 5. – №. 1.

12. Nasirov B. Catering In Uzbekistan From The History Of The System //The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research. – 2021. – Т. 3. – №. 02. – С. 11-15.

13. Хосилмуродов И. О ўзбекистонда бағ ғиркenglik va millatlararo totuvlik g'oyalarining ijtimoiy hayotdagi ahamiyati //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 11/5. – С. 16-24.

14. E'tiborxon Mallayeva S. M. МАФКУРА ВА МАФКУРАВИЙ КАТЕГОРИЯЛАР ЎРТАСИДАГИ ЎЗАРО МУНОСАБАТНИНГ НАЗАРИЙ ЖИ //АТЛАРИ, Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.

15. Рахматов Х. Б. БУХОРО АМИРЛИГИ АҲОЛИСИНИНГ ЭТНИК ТАРКИБИ ХУСУСИДА (XIX асрнинг иккинчи ярми–XX аср бошлари) //ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ. – 2021. – №. SI-3.

16. Ortikov O. K. et al. Views of eastern thinkers on the development of intellectual abilities in the scientific heritage //ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL. – 2021. – Т. 11. – №. 1. – С. 211-214.

17. Хакимов О., Курбонов З. ПЛАСТИКЛИГИ КАМ ТУПРОҚЛАР АСОСИДА ЕНГИЛ ТЎЛДИРУВЧИЛАР ОЛИШ ИМКОНИЯТЛАРИНИ ЎРГАНИШ //Solution of social problems in management and economy. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 58-64.

18. Boltaeva M. J., Kh O. Ortikov. Features of the scientific heritage of eastern thinkers about the attitude of parents to the child //Society and innovations. Special. –2021. –No. 2. –С. 469-474.

19. Kumakovich T. A. et al. “RAQAMLI UNIVERSITET” TARAQQIYOT OMILI SIFATIDA //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 196-199.

20. Xosilmurodov Islom, Kalandarov Mexroj Abu Nasr Farobiy Falsafasida axloq masalasi. Pedagog respublika ilmiy jurnali. 2023.04.15. 434-437b

21. Islam Hasilmurodov. SOCIO-PHILOSOPHICAL IMPORTANCE OF THE SCIENTIFIC WAY OF THINKING. WEB OF SCIENTIST: INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH JOURNAL. 2022. Noyabr. 138-147b.